Kırgızistan'da İşçi Gelirleri ile Büyümedeki Dalgalanmalar Arasındaki İlişki

The Relationship Between Remittances and Growth Fluctuations in Kyrgyzstan

Prof. Dr. Hakan Çetintaş (Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Kyrgyzstan)

Asst. Prof. Dr. Damira Baigonushova (Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Kyrgyzstan)

Abstract

As it can be seen from the statistics, the workers' remittances are one of the most prevalent income sources for the developing countries and they can affect many macro variables such as economic growth, foreign exchange rates, consumption, investment and price stability. Therefore, the relevance of labor migration and remittances issues is increasing day by day. The aim of this study is to examine the relationship between the fluctuations of remittances coming to Kyrgyzstan from Russia and the fluctuations in Kyrgyzstan and Russian economies. The results of empiric analysis show that both the remittances and GDP of Kyrgyzstan are affected by the business cycles in Russian economy.

1 Giriş

Günümüzde dış ticaret, uluslararası şirketler, uluslararası örgütler, anlaşmalar sayesinde dünya ülkeleri arasında birbirine bağımlılık giderek artmaktadır. Bu bağımlılığı oluşturan faktörlerden biri - uluslararası göç olgusudur. Modern ulaşım teknolojileri, insanların taşınabilmelerini hem daha hızlı, hem daha ucuz yaparak ve uluslararası göçü hızlandırırken, uluslararası çatışmalar, yoksulluk, eşitsizlik ve işsizlik gibi faktörler de insanların evlerinden ayrılarak kendilerine ve ailelerine daha iyi iş ve yer arayışına neden olan diğer sebeplerdendir. 2000'den bu yana uluslararası göç çok hızlı artış göstermektedir. 2015 yılında dünya çapında 244 milyon göçmen olduğu ve onların %43'ü Asya kökenli olduğu tespit edilmiştir. 157 milyon göçmen orta gelirli ülkeden yüksek gelirli ülkelere göç etmiştir (World Bank Group, 2017:V). İşçi gelirleri de 1970'de 1,929 milyar dolar iken 2000'de 121,222milyar, 2015'te 5363,666 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. 2016'da 2015'te göre %1'e azalarak 489 milyar doları oluşturmuştur. Bu azalmanın bir nedeni Rusya gibi bazı petrol ihracatçı ülkelerin petrol fiyatlarındaki düşüşlere bağlı olarak büyümedeki azalmalarıdır. Avrupa'daki zayıf büyüme, Kuzey Afrika ve Sahra altı Afrika'ya olan akışları da etkiledi. Diğer bir etken de euro, ruble ve İngiliz sterlininin ABD doları karşısında zayıflaması nedeniyle ABD doları cinsinden ifade edildiğinde gönderilerin daha az gözükmeleridir. Ancak, küresel ekonomik görünümün iyileşmesi ile gelişmekte olan ülkelere yapılan ödemelerin 2017 yılında yaklaşık %3,3 oranında artarak 444 milyar dolara ulaşması bekleniyor (World Bank Group, 2017:V). 2016 verilerine göre toplam nominal olarak ve GSYİH oranı olarak dünyanın en çok işçi geliri alan 10 ülkesi aşağıdaki Şekil 1'de sıralanmaktadır.

Şekil 1. 2016'da Dünyanın En Çok İşçi Geliri Alıcıları **Kaynak:** International Monetary Fund; World Bank World Development Indicators; World Bank Group Staff Estimates, World Bank Group 2017:3

İstatistiklerden de görüldüğü gibi, gelişmekte olan ülkeler için işçi gelirleri çok önemli gelir kaynaklarından biri olup, bu ülkelerde ekonomik büyüme, döviz kurları, tüketim, yatırım, fiyat istikrarı gibi birçok makro değişkenler üzerinde etki yaratabilmektedir. Dolayısıyla işgücü göçü ve işçi gelirlerinin güncelliği gün geçtikçe artmaktadır. Buna bağlı olarak da bu alandaki araştırmaların sayısı artmakta, konferanslar düzenlenmekte, politikalar üretilmekte, ülkeler arası anlaşmalar imzalanmaktadır.

Araştırmalar konusuna geldiğimizde, bugüne kadar işçi gelirleri konusu ile ilgili yapılmış çalışmalar daha çok işçi gelirlerini belirleyen faktörler, uluslararası işgücü göçünün sosyo-ekonomik etkileri, işçi gelirlerinin kalkınmaya katkıları gibi konular odaklı olmuştur. İşçi gelirleri işçilerin ana vatanı ile göç ettiği ülke arasındaki

faiz farkları, döviz kurundaki farklar, yatırım gelirleri ve hayat düzeylerindeki farklar gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Diğer yandan bu faktörleri bir ekonominin performansının göstergeleri olarak da değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla işçi gelirleri ile ekonomik dalgalanmalar arasındaki ilişkinin araştırılması daha çok anlam arz etmektedir.

Literatürde işçi gelirleri ve ekonomik dalgalanmalar arasındaki ilişkiyi araştıran çalışma sayısı çok sınırlıdır.

Sayan (2006), işçi transferlerindeki iç çevrimler ile ülke çıktılarındaki iç çevrimleri ekonometrik teknikler kullanarak araştıran ilk araştırmacıdır. Gelişmekte olan 12 ülke için 1976-2003 dönemi yıllık veri kullanarak bir polinom uygun model çerçevesinde, zaman serileri için eğilimi alınmış ve her serinin çevrimsel bileşenini elde etmek için bu eğilimi ortadan kaldırmıştır. Daha sonra döngüsel bileşenleri kullanarak eşzamanlı çapraz korelasyon ve asenkron korelasyon katsayılarını hesaplamış ve numunedeki tüm ülkeler grubu için örnek dönemde işçi dövizleri işçevrimlerinin toplam çıktısı işçevrimlerine karşı hareket ettiğini bulmuştur. Fakat bireysel ülke düzeyinde ise, bazı ülkelerde aynı yönlü döngüsel olduğu görülmüştür. Bu nedenle, Sayan'ın sunduğu ampirik sonuçlar, işçi dövizleri akışlarının alıcı ülkenin çıktısıyla karşı ya da döngüsel olarak hareket edip etmediği konusunda kesin değildir.

Coronado (2009)'nun Amerika Birleşik Devletleri-Meksika, Amerika Birleşik Devletleri-El Salvador ve Almanya-Türkiye arasındaki işçi gelirleri ile ilgili alışmasının sonuçlarına göre Meksika'ya yapılan ödemeler Birleşik Devletleri'ndeki işçevrimleri ile karşı döngüsel durumdadır; Birleşik Devletler'den El Salvador'a ve Almanya'dan Türkiye'ye yapılan gönderilere kaynak ülkedeki çıktı dalgalanmaları ile güçlü bir döngüsel ilişkidir.

Bu konuda Erdem Yiğit (2005)'in Türkiye'ye gelen Almanya kaynaklı işçi gelirlerindeki dalgalanmalar ile işçiyi kabul eden Almanya ve Türkiye ekonomilerindeki dalgalanmalar arasındaki ilişki ekonometrik açıdan incelenmiş olduğu çalışması mevcuttur. "Bulgular işçi gelirleri çevrimleri ile Türkiye işçevrimleri arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Türkiye işçevrimlerinin öncü değişken olduğu görülmüş ve işçevrimlerinin işçi gelirleri çevriminin Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, işçi gelirleri ile Almanya işçevrimleri arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir" (Erdem Yiğit, 2005:63). Alper (2005), Sayan (2004) ve Coronado (2009)'lar da çalışmalarında Türkiye ekonomisi için aynı sonuca ulaşmışlardır. Erdem Yiğit (2005:63)' bu sonucu Almanya'da şu anda bulunan Türklerin artık ikinci veya üçüncü nesil oldukları ve Türkiye ile bağlarının azalarak profillerinin değiştiği, bunun sonucu olarak da Türkiye ekonomisinde olumlu gelişmeler olduğunda tasarruflarını Türkiye'de değerlendirmeyi, Türkiye ekonomisinde olumsuz gelişmeler meydana geldiğinde de tersine tasarruflarını burada değerlendirmekten çekindikleri ile açıklamaktadır. Suğanlı (2003:135)'de aynı görüşü savunmaktadır. Almanya işçevrimleri ile işçi gelirleri çevrimleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememesinin nedenini de Erdem Yiğit (2005:63) Alman ekonomisinin istikrarlı olup, yatırım profilinin çok az değişiklik göstermesine bağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı da, Kırgızistan'a Rusya'dan gelen işçi gelirlerindeki dalgalanmalar ile ülkenin en çok dış işçisinin bulunduğu Rusya ve Kırgızistan ekonomilerindeki dalgalanmalar arasındaki ilişki ekonometrik açıdan incelemektir.

2 Kırgızistan'da İşçi Gelirleri

Kırgızistan'dan göç bağımsızlık sonrası başlamıştır. SSCB öncesi ve SSCB dönemi Rusya, Ukrayna gibi ülkelere gelenlerin çoğu ana vatanlarına dönüş yapmışlardır. Ülkenin Çin ve Rusya olan iki büyük ekonominin ortasında bulunması, insanlarda dil bilgisi işçilere ticaret avantajı yaratarak işçi göçüne temel sağladı. Dolayısıyla yerli halktan en çok göçmen Rusya'ya, sonra da Kazakistan'a ticaret amaçlı gitti. Günümüzde yurtdışında sürekli ikamet etmek üzere ayrılanların sayısı 540 000. Buna ek olarak, işgücü göçünde yaklaşık 700 000 kişi bulunmaktadır. Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti altında Devlet Göç Hizmeti'nin verilerine göre 2015 yılının başında Rusya'da 520 000, Kazakistan'da 80 000, Güney Kore'de 14 000, Türkiye'de 14 000 ve dünyanın diğer ülkelerinde (Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri, Orta Doğu, Asya) 30 bin işçi bulunmaktaydı. 2016 yılının başında ise, Rusya Federasyonu topraklarında Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşlarının sayısı 540 000'in üzerine (20 binin üzerinde bir artış) ve Kazakistan Cumhuriyeti'nde 113 000'e (28 binin üzerinde bir artış) çıktı (Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti altında Devlet Göç Hizmeti, 2016).

Sagynbekova (2011:24) Kırgızistan'ın güney bölgelerinden birinde yer alan üç yerel yönetim üzerinde yaptığı araştırmasında, göçün ana itici unsurları işsizlik, düşük maaş, düşük emekli maaşı ve ödenek, düşük yaşam koşulları, yoksulluğun artması, enflasyon, az gelişmişlik, iş fırsatlarının bulunmaması, kredi ve borç ödeyememe ve sermayenin biriktirme imkansızlığı (ev, araba, ev eşyalarının satın alınması, kendi işine başlama vb. amaçlı) olduğunu gösteriyor. Araştırmamın sonuçlarına göre de, işçi transferleri kırsal alanlardaki hane halkının en önemli gelir kaynağıdır.

Kırgızistan'da işçi transferleri 2000'den sonra hızlı artış göstermiştir. Buna bir yandan Rusya ekonomisinin büyümesi, insanların gelir düzeyinin yükselmesi, iş imkanlarının artması sonucu çekiciliğinin artması neden olmuşken, diğer yandan ülkeler arası havale maliyetlerinin azalması neticesinde daha önce kayda alınamayan transferleri kayıt edebilme imkanı doğmuştur. 2015 Kırgızistan Avrasya Ekonomik Birliği'ne (EEU) üye olduktan

sonra, yapılan işçi dövizleri akışlarının daha da artması bekleniyordu. Sebebi üyelik sürecinin tamamlanmasının ardından, Kırgız göçmenleri çalışma izni ücreti ödemeyeceklerinden daha fazla tasarruf edebilme olanağı vardı. Ancak, aynı dönemlerde dünya petrol fiyatlarındaki şoklar, uluslararası yaptırım uygulamaları neticesinde Rusya ekonomisinde meydana gelen sıkıntılar Kırgızistan'a yapılan işçi dövizleri girişinin ABD doları cinsinden azalmasına yol açtı.

Bu azalmaya rağmen toplam işçi gelirleri büyüklüğüne göre Kırgızistan 2016'da Orta Asya Cumhuriyetleri arasında altıncı, işçi gelirlerinin GSYİH'ya oranına göre dünya birincisi olmuştur (Şekil 2). Bunun gibi istatistiki verilerden de belli olduğu gibi Kırgızistan ekonomisi için işçi dövizleri çok büyük öneme sahiptir. Dolayısıyla dış göç ve işçi gelirleri meselesi ve bunların ulusal ekonomiye etkileri güncel konulardan biri olmaktadır.

Şekil 2. Orta Asya Cumhuriyetleri'nde İşçi Gelirleri, 2016 verileri **Kaynak:** International Monetary Fund; World Bank World Development Indicators; World Bank Group Staff Estimates, World Bank Group 2017:23

Bugüne kadar ülke ekonomisi için “dış göçün ana vatanda kalan kadınların işgücü katılımına ve zaman kullanımına etkisi” (Karymshakov & Sulaimanova, 2017), “işçi gelirlerinin, ana vatanda kalan gençler arasındaki emek arzına etkisi” (Karymshakov ve diğ., 2016), “ekonomik büyüme ve işçi transferleri” (Atabaev ve diğ., 2014), “işçi transferlerinin ekonomik büyümeye etkisi” (Salins, 2016), “işgücü göçü ve sosyal ağlar” (Mirkasimov, 2011), “işgücü göçü ve Kırgızistan'da işçi dövizlerinin rolü” (Sagynbekova, 2011), “işçi transferleri ve resmi olmayan sosyal güvenlik” (Карымшаков и др., 2014), “Rus Mali Krizi ve Tacikistan ve Kırgız Cumhuriyeti'ne Para Transferleri” (Sultonov, 2016) gibi konular araştırılmıştır. Ekonomik işçevrimleri ve işçi dövizleri konusu ise daha araştırılmamıştır.

Sultanov (2016:351)'un VAR modelleri tahmin sonuçları işçi dövizlerinin, küresel ve Rus mali krizlerinin olumsuz etkilerini Rusya'daki makroekonomik temellerden Tacikistan ve Kırgızistan'ın makroekonomik göstergelerine aktaran kanal görevi gördüğünü göstermektedir. Özellikle, ruble'nin devalüe olması ve Rusya'nın kişi başına düşen gelirinin azalması işçi dövizlerini azaltmıştır. Tacikistan ile Kırgızistan'ın makroekonomik değişkenleri, özellikle de döviz kurları, işçi dövizlerindeki şoklara karşı çok hassastır.

3 Veri Seti ve Analizi

İşçi döviz transferlerinin hangi ülkenin ekonomisine daha çok bağlı olduğunu ekonometrik yönden tahmin etmek için ekonomilerin performans göstergeleri olarak ülkelere ait GSYİH ve sanayi üretimleri alınmıştır. İşçi döviz transferleri olarak da Rusya'dan Kırgızistan'a havale edilmekte olan işçi dövizleri kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler serilerdeki işçevrimleri, Granger nedensellik ve varyans ayrıştırma yöntemleri kullanılarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışmada kullanılan veri seti 2005:Q1-2017:Q1 dönemi için aşağıdaki kaynaklardan toplanmıştır. Kırgızistan ve Rusya GSYİH ve aylık ortalama döviz kur verileri (sonradan 3 aylık ortalama alınarak hesaplanmıştır) ülkelere ait Merkez Banka'ların yayınlarından (www.cbr.ru, www.nbkr.ru) temin edilmiştir. Sanayi üretim serileri Bağımsız Devletler Topluluğu'nun veri tabanından (www.cisstat.org) alınmıştır. Rusya'dan Kırgızistan'a olan işçi döviz transferleri de Kırgızistan İstatistik Komitesi resmi sitesinden (www.stat.kg) ve ABD 2009 bazılı temel alınarak hesaplanmış GSYİH deflatörü de Federal Reserve Economic Data'dan (www.stlouisfed.org) sağlanmıştır. Tüm seriler milyar ABD dolarına çevrilmiş ve deflatöre bölünerek reel hale getirilmiştir. Son olarak da çeyrek veri olup, mevsimsellik içerdiklerinden tüm serilerin doğal logaritmaları alınarak, Tramo/Seats yöntemi ile mevsimsellikten arındırılmıştır. Serilerin kısaltılmış şekilleri aşağıdaki gibidir:

LRFY_SA – doğal logaritmaları alınarak mevsimsellikten arındırılmış Rusya Federasyonu GSYİH'sı.

LKRY_SA - doğal logaritmaları alınarak mevsimsellikten arındırılmış Kırgızistan Cumhuriyeti GSYİH'sı.

LREM_SA - doğal logaritmaları alınarak mevsimsellikten arındırılmış Rusya'dan Kırgızistan'a işçi döviz transferleri

LRFIO_SA - doğal logaritmaları alınarak mevsimsellikten arındırılmış Rusya Federasyonu sanayi üretimi.

LKRIO_SA - doğal logaritmaları alınarak mevsimsellikten arındırılmış Kırgızistan Cumhuriyeti sanayi üretimi.

LRFYC, LKRYC, LREMC, LRFIOC ve LKRIOC - yukarıda belirtilen değişkenlerin işçevrimleridir. Yukarıdaki serilerden Hedorick-Prescott (HP) Filtreleri sonucu elde edilmiş trendlerinin çıkartılması ile elde edilmiştir.

3.1 Serilerin Dalgalanmaları

Serilerin Hedorick-Prescott (HP) Filtreleri de Şekil 3'te sunulmuştur. Şekilden görüldüğü gibi Rusya ve Kırgızistan'ın GSYİH'sı ve işçi döviz transferleri işçevrimleri aynı şoklardan etkilenmektedir. 2008 Dünya Ekonomi krizi, 2014'te başlayan Rusya'ya karşı yaptırımların etkileri ekonomik dalgalanmalarda olduğu gibi işçi döviz transferlerimde de görülmektedir.

Şekil 3. GSYİH ve İşçi Dövizleri Serilerinin Hedorick-Prescott (HP) Filtreleri

Ancak serilerin trendine baktığımızda Kırgızistan GSYİH'sı ile işçi dövizleri aynı trendi izlediğini görmek mümkündür. Serilerin işçevrimlerini bir araya getirdiğimizde de (Şekil 4) işçi dövizlerinin Rusya GSYİH'sını çok yakından takip ettiğini, Kırgızistan GSYİH'sındaki çevrimler de bu çevrimlere paralellik sağladığını, fakat biraz yumuşak hareket ettiği görülmektedir.

Şekil 4. Rusya ve Kırgızistan'ın GSYİH'sındaki ve İşçi Dövizlerindeki Dalgalanmalar

Bundan da Kırgızistan ekonomisinin Rusya ekonomisindeki şoklara karşı hassas olduğu ifade edilebilir.

Şekil 5. Sanayi Üretim Serilerinin HP Filtreleri ve İşçi Dövizleri ile Birlikte Dalgalanmaları

Şekil 5'teki ülkelere ait sanayi üretimdeki işçevrimlerine baktığımızda ise Rusya sanayi üretiminin GSYİH ile paralel dalgalanırken, Kırgızistan sanayisinin çok farklı dalgaya sahip olduğunu görmekteyiz. Bu Kırgızistan'da sanayi sektörünün az gelişmiş olmasından kaynaklanmış olabilir.

3.2 VAR Analizine Dayalı Granger Nedensellik, Varyans Ayrıştırma Analiz Sonuçları

VAR analizinin üç aracı vardır: a) Granger nedensellik testi; b) etki tepki analizi; c) varyans ayrıştırması. Granger (1960, 1980) nedensellik analizi değişkenler arasındaki kısa dönemli nedenselliğin yönünü tespit etmede yaygın olarak kullanılır. Analize alınan serilerin durağanlığı ve gecikme uzunluğunun doğru belirlenmesi şartları vardır.

Analizde serilerin işçevrimleri durağan seri varsayımı altında kullanılmıştır. Modellere ait uygun gecikme uzunlukları ekte sunulmuştur, Granger nedensellik sonuçları da Tablo 1'de özetlenmiştir.

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.	Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
LREMC does not Granger Cause LKRYC	48	7.27063	0.0098	LREMC does not Granger Cause LKRIOC	48	0.11527	0.7358
LKRYC does not Granger Cause LREMC		0.15828	0.6926	LKRIOC does not Granger Cause LREMC		0.15574	0.6950
LRFYC does not Granger Cause LKRYC	48	10.4900	0.0023	LRFIOC does not Granger Cause LKRIOC	48	2.57253	0.1157
LKRYC does not Granger Cause LRFYC		2.17454	0.1473	LKRIOC does not Granger Cause LRFIOC		0.54524	0.4641
LRFYC does not Granger Cause LREMC	48	11.9305	0.0012	LRFIOC does not Granger Cause LREMC	48	13.0690	0.0008
LREMC does not Granger Cause LRFYC		3.33260	0.0746	LREMC does not Granger Cause LRFIOC		0.17761	0.6754

Tablo 1. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Tablo 1'den görüldüğü gibi Rusya GSYİH'sı hem işçi dövizlerindeki, hem de Kırgızistan GSYİH'sındaki değişmelerin nedenidir. Aynı zamanda işçi dövizleri de Kırgızistan GSYİH'sındaki değişmelerin nedenidir. Diğer yandan Rusya'nın sanayi üretimi de işçi dövizlerinin nedenidir. Sonuç olarak da Kırgızistan'a Rusya'dan gelen işçi dövizlerinin Rusya ekonomisine bağlı değişim gösterdiği söylenebilir.

'Varyans ayrıştırması, bir içsel değişkendeki değişimi VAR sistemindeki diğer değişkenler tarafından ne kadar açıklanabildiğini tespit etmektedir' (Erdem Yigit, 2005:58). Tablo 2'de GSYİH ve işçi dövizleri serilerinin 10 döneme kadar varyans ayrıştırmaları sunulmuştur. Sonuçları kısaca özetlemek gerekirse Rusya ekonomisi Kırgızistan ekonomisindeki işçevrimlerinden daha çok ülkeye gönderilmekte olan işçi dövizlerindeki çevrimlerden etkilenmektedir. İşçi dövizleri en çok Rusya ekonomisindeki değişmelerden etkilenmektedir (dönemler itibariyle %60-80 arası). Kırgızistan ekonomisi de en çok Rusya ekonomisindeki çevrimlerden etkilenmektedir.

Variance Decomposition of LRFYC:					Variance Decomposition of LREMC:					Variance Decomposition of LKRYC:				
Perio...	S.E.	LRFYC	LREMC	LKRYC	Perio...	S.E.	LRFYC	LREMC	LKRYC	Perio...	S.E.	LRFYC	LREMC	LKRYC
1	0.097505	100.0000	0.000000	0.000000	1	0.089639	62.59230	37.40770	0.000000	1	0.046589	35.16446	0.015478	64.82006
2	0.128776	97.29065	2.035460	0.673887	2	0.119049	76.99651	21.99688	1.006606	2	0.061078	51.54168	0.154836	48.30348
3	0.144598	93.84385	4.703162	1.452992	3	0.136684	80.31305	17.47778	2.209168	3	0.070846	62.57268	0.162189	37.26513
4	0.151920	91.01287	6.950164	2.036964	4	0.146180	79.60811	17.25758	3.134309	4	0.077559	68.21079	0.664227	31.12499
5	0.154826	89.19700	8.426391	2.376607	5	0.150493	78.14696	18.14315	3.709897	5	0.081760	70.36236	1.564464	28.07318
6	0.155793	88.28455	9.187873	2.527571	6	0.152110	77.07344	18.92725	3.999317	6	0.084068	70.78346	2.509292	26.70725
7	0.156092	87.94961	9.477629	2.572761	7	0.152632	76.56073	19.33184	4.107429	7	0.085158	70.58114	3.246968	26.17189
8	0.156230	87.88155	9.541579	2.576861	8	0.152832	76.41976	19.45097	4.129276	8	0.085591	70.30056	3.703020	25.99642
9	0.156338	87.89091	9.535795	2.573294	9	0.152969	76.43084	19.44460	4.124561	9	0.085734	70.12375	3.926965	25.94928
10	0.156426	87.90167	9.525971	2.572362	10	0.153086	76.46620	19.41501	4.118790	10	0.085776	70.05406	4.010513	25.93542

Tablo 2. Varyans Ayrıştırma Analiz Sonuçları

Tüm analizlerin sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde de hepsi aynı sonucu verdiği görülmektedir. Kırgızistan'a Rusya'dan gelen işçi transferleri işçi kabul eden ülkenin ekonomik durumundan etkilenmektedir. Rus ekonomisinin daraldığı dönemlerde işçi transferleri de azalmaktayken, büyüme yaşandığı dönemlerde de artış göstermektedir. İşçi döviz transferleri işçi gönderen ülke GSYİH'sında (büyük paya sahip olması nedeniyle) aynı yönde değişimler meydana getirmektedir.

4 Sonuç

2016'da işçi döviz transferlerinin, GSYİH'nın %34,5'ine ulaşması ile Kırgızistan bu göstergede dünya birincisi olmuştur. Bunu bir taraftan işçi dövizlerinden bağımlılığın bir göstergesi olarak da değerlendirmek mümkündür. Kırgızistan'ın dış göç istatistiklerine göre, en çok işçi göçmen Rusya'da bulunmakta ve döviz havale kanalları yoluyla Kırgızistan'a gelen işçi dövizlerinin yaklaşık %90'ı da bu ülkeye düşmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada Rusya'dan Kırgızistan'a transfer edilen işçi dövizlerinin hangi ülkenin ekonomisindeki dalgalanmalardan daha çok etkilendiği araştırılmaya çalışılmıştır.

Rusya'dan işçi döviz transferleri ile Kırgızistan ve Rusya ekonomilerindeki dalgalanmalar HP filtreleri, Granger nedensellik ve varyans ayrıştırma testleri yardımıyla incelenmiştir. Sonuçlar işçi dövizlerindeki dalgalanmaların Rusya ekonomisindeki dalgalanmalara bağlı olduğunu ortaya koymuştur. İşçi dövizleri Kırgız ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı olduğundan dolayı tüm ülke ekonomisini de etkilemektedir. Dolayısıyla Sultanov (2016)'un sonuçlarına uygun olarak işçi transferleri makroekonomik gelişmeleri olduğu kadar, ekonomik krizleri de Rusya'daki makroekonomik temellerden Kırgızistan'ın makroekonomik göstergelerine aktaran kanal görevi gördüğü söylenebilir. Bunun için ekonomik ve siyasi yönden daha bağımsız hale gelebilmek açısından Kırgızistan'da sanayinin geliştirilmesi, ihracatın artırılması ve döviz kaynaklarının çeşitlendirilmesi yönünde daha etkin adımların atılması önemlidir.

Kaynakça

- Alper, A.M. 2005. **İşçi Dövizlerini Belirleyen Makro Ekonomik Etkenler: Türkiye Örneği**. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Ankara: T.C. Merkez Bankası.
- Atabaev, N., Atabaeva G., Baigonushova D. 2014. Economic Growth and Remittances Inflow: Empirical Evidence from Kirgiz Republic. *Eurasian Journal of Business and Economics* Vol 7 (14). Pp. 61-70.
- Coronado, R. A. 2009. "Business Cycles and Remittances: Can the Beveridge-Nelson Decomposition Provide New Evidence?", *Federal Reserve Bank of Dallas Globalization and Monetary Policy Institute Working Paper* No. 40 (available at: <http://www.dallasfed.org/assets/documents/institute/wpapers/2009/0040.pdf>)
- Erdem Yiğit, F. P. 2005. İşçi Gelirleri ve Büyümedeki Çevrimler Arasındaki İlişki, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Federal Reserve Bank of St. Louis, 2017. GDP Deflator Series, <https://fred.stlouisfed.org/series/GDPDEF>
- Granger, C. W. J. 1969. "Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods". *Econometrica* 37, 424-438.
- Granger, C. W. J. 1980. "Testing for causality: A personal viewpoint". *Journal of Economic Dynamics and Control* 2, 329-352.
- Karymshakov, K & Sulaimanova B. & Sultakeev K. & Abdieva R. 2016. "Remittances Impact on Youth Labour Supply: Evidence From Kyrgyzstan" *Working Papers PMMA* 2016-05, PEP-PMMA.
- Karymshakov, K. & Sulaimanova B. 2017. "Migration Impact On Left-Behind Women's Labour Participation and Time-use: Evidence from Kyrgyzstan," WIDER Working Paper Series 119, *World Institute for Development Economic Research* (UNU-WIDER).

- Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti altında Devlet Göç Hizmeti, 2016. Обзор миграционной ситуации в Кыргызской Республике, <http://ssm.gov.kg/reports/view/2>
- Mirkasimov, B. 2011. “Labour Migration and Social Networks: Evidence from Kyrgyzstan, Summer School Migration and Remittances in Central Asia”, 1–5 August 2011 Almaty, Kazakhstan s.20
- Sagynbekova, L. 2011. “International Labor Migration and the Role of Remittances in Kyrgyz Republic, Summer School Migration and Remittances in Central Asia”, 1–5 August 2011 Almaty, Kazakhstan s.24
- Salins, V. 2016. **Kyrgyz Republic Selected Issues**. IMF Country Report No. 16/56. International Monetary Fund Washington, D.C.
- Sayan, S. (2006). Business Cycles and Workers' Remittances: How do Migrant Workers Respond to Cyclical Movements of GDP at Home? *IMF Working Paper* No. 06/52, Washington, DC: IMF.
- Sayan, S. 2004. “Guest Workers’ Remittances and Output Fluctuations in Host and Home Countries: The Case of Remittances from Turkish Workers”. *Emerging Markets Finance and Trade*, Kasım/Aralık **40 (6)**, 68-81.
- Suğanlı, M. 2003. **Almanya’da Yaşayan ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nda Hesabı Bulunan Türklerin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve İşçi Dövizleri**. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Ankara: T.C. Merkez Bankası
- Sultonov, M. 2016. “The Russian Financial Crisis and Workers’ Remittances to Tajikistan and the Kyrgyz Republic”. *Journal of Reviews on Global Economics*, **5**, 344-353.
- World Bank Group, 2017. **Migration and Remittances Recent Developments and Outlook Special Topic: Global Compact on Migration**. Migration And Development Brief 27 April.
- Карымшаков, К., Абдиева Р. и Сулайманова Б. 2014. “Денежные переводы мигрантов и неформальная социальная защита в Кыргызстане”. *Журнал Вестник Кыргызского Экономического Университета им. Рыскулбекова*, Бишкек, Кыргызстан, №2(29), стр. 97-100

Ekler:

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: LRFYC LREMC LKRYC

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	140.2741	NA	3.91e-07	-6.239732	-6.118083	-6.194619
1	189.5894	89.66409*	6.27e-08*	-8.072244*	-7.585646*	-7.891790*
2	197.5682	13.41902	6.62e-08	-8.025829	-7.174284	-7.710035
3	203.1420	8.614058	7.86e-08	-7.870093	-6.653600	-7.418958
4	211.4188	11.66273	8.37e-08	-7.837219	-6.255778	-7.250744
5	219.4746	10.25278	9.18e-08	-7.794299	-5.847910	-7.072484

Endogenous variables: LKRIOC LREMC LRFIOC

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	78.27440	NA	6.56e-06	-3.421564	-3.299914	-3.376450
1	110.1672	57.98694*	2.32e-06*	-4.462146*	-3.975549*	-4.281692*
2	116.0675	9.923165	2.69e-06	-4.321249	-3.469704	-4.005455
3	120.6410	7.068151	3.34e-06	-4.120045	-2.903552	-3.668911
4	122.8640	3.132415	4.68e-06	-3.812000	-2.230559	-3.225525
5	131.5280	11.02687	5.00e-06	-3.796725	-1.850337	-3.074911

Tablo 3. Uygun Gecikme Uzunluğu Seçimi

Şekil 6. İstikrarlılık Testi Sonucu

VAR Residual Serial Correlation LM Tests

Null Hypothesis: no serial correlation at lag order h

Sample: 2005Q1 2017Q1

Included observations: 48

Lags	LM-Stat	Prob
1	12.89646	0.1673
2	10.52567	0.3096
3	3.788803	0.9248
4	14.74323	0.0982
5	8.416826	0.4927

Probs from chi-square with 9 df.

Tablo 4. Otokorelasyon Testi Sonucu